

Obrana uma: Filozofija kognitivne otpornosti u digitalnom dobu

Autor: Davor Moravek

Sažetak

Ovaj rad istražuje koncept filozofije otpornosti kao ključne strategije za očuvanje kognitivne autonomije unutar nove socio-tehničke paradigme digitalnog doba. Suvremeno okruženje, definirano nadzornim kapitalizmom (Zuboff, 2019) i neoliberalnom psihopolitikom (Han, 2017), sve više nalikuje „savršenom ropstvu” – sustavu gdje pojedinci dobrovoljno reproduciraju vlastitu podređenost (Xueqin, 2013). Rad prvo uspostavlja metodološki okvir razlikujući *kognitivnu otpornost* (psihološku sposobnost odupiranja pristranostima) od *filozofske otpornosti* (normativni, egzistencijalni projekt očuvanja autonomije). Zatim se analiziraju mehanizmi algoritamske i lingvističke manipulacije koji iskorištavaju psihološke ranjivosti („kognitivno preopterećenje”, „naučena bespomoćnost”) (Montell, 2021; Seligman, 1972) te se predlažu prakse epistemološke samoobrane kroz razvoj „lingvističke budnosti”. Primjenom Foucaultovog (1977) koncepta panoptikona i kritičke filozofije tehnologije (Heidegger, 1977), rad dekonstruira algoritamsku vladavinu kao modernu digitalnu arhitekturu kontrole. Nadalje, istražuju se mehanizmi društvenog inženjeringa, poput moralnih panika (Cohen, 1972) i tehnika reforme mišljenja (Lifton, 1961), objašnjavajući suvremene fenomene „konspiritualnosti” (Ward i Voas, 2011). Konačno, rad kritički procjenjuje uspon „dataizma” (Harari, 2017) i tehnospiritualnosti kao oblika suvremenog psihološkog sinkretizma (Festinger, 1957). Nasuprot Schopenhauerovom (1977) pesimizmu, zaključuje se da obrana kognitivnog suvereniteta zahtijeva egzistencijalističko preuzimanje odgovornosti (Sartre, 1956) i izgradnju alternativnih „infrastruktura nade”.

Ključne riječi: filozofija otpornosti, kognitivna autonomija, kognitivna otpornost, nadzorni kapitalizam, algoritamska vladavina, psihopolitika, lingvistička budnost, Foucault, panoptikon, moralna panika, dataizam, digitalna samoobrana, savršeno ropstvo, konspiritualnost, tehnospiritualnost

Abstract

This paper explores the concept of a philosophy of resilience as a key strategy for preserving cognitive autonomy within the new socio-technical paradigm of the digital age. The contemporary environment, defined by surveillance capitalism (Zuboff, 2019) and neoliberal psychopolitics (Han, 2017), increasingly resembles a "perfect slavery"—a system where individuals voluntarily reproduce their own subordination (Xueqin, 2013). The paper first establishes a methodological framework distinguishing *cognitive resilience* (the psychological capacity to resist biases) from *philosophical resilience* (the normative, existential project of preserving autonomy). It then analyzes the mechanisms of algorithmic and linguistic manipulation that exploit psychological vulnerabilities ("cognitive overload," "learned helplessness") (Montell, 2021; Seligman, 1972) and proposes practices of epistemological self-defense through the development of "linguistic vigilance." Applying Foucault's (1977) concept of the panopticon and critical philosophy of technology (Heidegger, 1977), the paper deconstructs algorithmic governance as a modern digital architecture of control. Furthermore, it investigates mechanisms of social engineering, such as moral panics (Cohen, 1972) and thought reform techniques (Lifton, 1961), explaining contemporary "conspiratoriality" phenomena (Ward & Voas, 2011). Finally, the paper critically evaluates the rise of "Dataism" (Harari, 2017) and technospirituality as forms of contemporary psychological syncretism (Festinger, 1957). In contrast to Schopenhauer's (1977) pessimism, it concludes that defending cognitive sovereignty requires an existential assumption of responsibility (Sartre, 1956) and the construction of alternative "infrastructures of hope."

Keywords: philosophy of resilience, cognitive autonomy, cognitive resilience, surveillance capitalism, algorithmic governance, psychopolitics, linguistic vigilance, Foucault, panopticon, moral panic, Dataism, digital self-defense, perfect slavery, conspiratoriality, technospirituality

Živimo u dobu definiranom dubokim paradoksom: nikada u povijesti čovječanstva nismo imali pristup većoj količini informacija, a istina se čini fragmentiranijom i neuhvatljivijom no ikad. Ulazimo u novu **socio-tehničku paradigmu**, oblikovanu konvergencijom moćnih tehnologija poput umjetne inteligencije, koja preoblikuje ne samo ekonomiju, već i našu psihologiju i temeljne načine stvaranja smisla. Tehnološki sustavi koji prožimaju našu svakodnevicu istovremeno nude alate za oslobođenje i sofisticirane mehanizme nadzora. U takvom okruženju, gdje se granice između znanja i manipulacije neprestano brišu, filozofija otpornosti ne predstavlja akademsku disciplinu, već nužnu i aktivnu životnu praksu usmjerenu na očuvanje kognitivne autonomije.

Suvremene tehnologije stvorile su novi oblik moći koji ne djeluje prvenstveno kroz fizičku prisilu, već kroz suptilnu manipulaciju našim kognitivnim i emocionalnim procesima. Ovaj fenomen dovodi do stanja „propadanja agencije” (eng. *agency decay*) – erozije naše sposobnosti za neovisno mišljenje (August, 2025). Štoviše, suvremeni konzumerizam i digitalna kultura mogu se analizirati kao oblik „savršenog ropstva”, gdje pojedinci, uvjereni u vlastitu slobodu izbora, dobrovoljno reproduciraju vlastitu podređenost (Xueqin, 2013).

Kako bismo precizno artikulirali obranu, nužno je uvesti kratak metodološki okvir i razlikovati ključne pojmove koji se ponekad koriste sinonimno. U ovom radu, **kognitivna autonomija** shvaća se kao *ciljno stanje* – ideal samousmjerenog mišljenja i djelovanja, slobodnog od vanjske prisile i unutarnje manipulacije. Prijetnja tom idealu zahtijeva dvije vrste otpora. Prvo, **kognitivna otpornost**, psihološki koncept, odnosi se na mjerljivu sposobnost pojedinca da se odupre kognitivnim pristranostima, upravlja kognitivnim preopterećenjem i održi mentalnu jasnoću pod pritiskom (što se oslanja na Kahnemanov (2011) „Sustav 2”). Drugo, **filozofija otpornosti**, kako je ovdje razvijam, predstavlja širi, *normativni i egzistencijalni projekt*. Ona nije samo psihološka tehnika, već etički stav i svjesna praksa utemeljena na kritičkoj teoriji (Foucault, Han) i egzistencijalizmu (Sartre), koja postavlja pitanje *zašto i u ime čega* uopće branimo autonomiju.

Pristup ovog rada stoga se može opisati kao oblik „anticipatorne kritike” (Poli, 2017; Miller, 2018): analiza temeljnih principa kako bi se razumjele emergentne posljedice, slično Tolstojevoj kritici modernosti (Orwin, 2021).

Ovaj izvještaj pruža dubinsku analizu koncepta filozofije otpornosti kroz četiri ključna analitička stupa. Prvo, dekonstruira se arhitektura algoritamske i lingvističke manipulacije te se ocrtavaju praktične metode za digitalnu samoobranu. Drugo, primjenom Foucaultove teorijske aparature i filozofije tehnologije, analizira se nadzorni kapitalizam kao novi oblik institucionalne moći. Treće, istražuju se mehanizmi inženjeringa društvene kontrole kroz teorijske okvire moralne panike i reforme mišljenja. Konačno, kritički se procjenjuje uspon „tehnospiritualnosti” i „dataizma” kao novih, algoritamski posredovanih sustava vjerovanja, analizirajući ih kao suvremeni psihološki sinkretizam. Cilj je pružiti sveobuhvatan uvid u prijetnje kognitivnoj autonomiji i ponuditi teorijske i praktične alate za njezinu obranu.

Arhitektura manipulacije i digitalna samoobrana

Da bismo izgradili učinkovitu obranu, nužno je precizno definirati prirodu prijetnje. Koncept „online manipulacije” definira se kao namjerna i prikriivena upotreba informacijske tehnologije za utjecaj na donošenje odluka pojedinca, ciljanjem i iskorištavanjem njegovih kognitivnih ranjivosti. Ova se

definicija proširuje na agresivniji pojam „kognitivnog ratovanja” (Brooking i Singer, 2018; Polyakova, 2019). Manipulacija se ne odvija samo kroz slike i algoritme, već i kroz jezik, koristeći tehnike poput „opterećenog jezika” i „klišeja koji prekidaju misao” za izgradnju „arhitekture uvjerenja” (Lifton, 1961; Montell, 2021).

U središtu ovih operacija nalaze se umjetna inteligencija i strojno učenje. Oni omogućuju personalizaciju i distribuciju manipulativnih poruka. Taj proces počiva na poslovnom modelu „nadzornog kapitalizma” (Zuboff, 2019), gdje masovno prikupljanje osobnih podataka („bihevioralni višak”) služi za predviđanje i oblikovanje ponašanja. Platforme funkcioniraju kao „strojevi želje” (Deleuze i Guattari, 1983/1972), aktivno stvarajući i usmjeravajući naše porive prema komercijalnim ciljevima unutar onoga što Tim Wu (2016) naziva „ekonomijom pažnje”.

Algoritamska manipulacija iskorištava „bugove” u ljudskom kognitivnom sustavu – kognitivne pristranosti (heuristike) (Lazer i dr., 2018; Vosoughi i dr., 2018). Dezinformacijske kampanje ciljaju te ranjivosti (Allcott i Gentzkow, 2017; George i dr., 2021; Moravec i dr., 2020), koristeći tehnike poput „strah pa olakšanje” za stvaranje kognitivne dezorijentacije (Doliński i Nawrat, 1998). Stalna izloženost informacijama dovodi do „kognitivnog preopterećenja”, iscrpljujući mentalne resurse i čineći nas podložnijima manipulaciji i dezinformacijama.

Ključne pristranosti uključuju **pristranost potvrđivanja** (pojačanu kroz algoritamske „ehokomore”) (Allcott i Gentzkow, 2017), **emocionalno rezoniranje** (apeliranje na „Sustav 1” razmišljanje) (Kahneman, 2011) i **efekt iluzorne istine** (ponavljanje povećava percipiranu istinitost) (Hasher i dr., 1977; Vosoughi i dr., 2018).

Budući da ove tehnike ciljaju automatske kognitivne procese („Sustav 1”), tradicionalno „kritičko mišljenje” („Sustav 2”) nije dovoljno. Kao što je definirano u uvodu, filozofija otpornosti stoga zahtijeva više od samog analitičkog napora; ona zahtijeva psihološku praksu svjesnosti, emocionalne regulacije i razvoj onoga što možemo nazvati „epistemološkom otpornošću”.

Paradoksalno, veća svjesnost o manipulaciji može dovesti do „algoritamskog cinizma” i pasivnosti (Baruh i dr., 2017; Milli i dr., 2023), slično „paradoksu privatnosti” (Hoffmann i dr., 2018) i „naučenoj bespomoćnosti” (Seligman, 1972). Kriza usamljenosti (WHO Commission on Social Connection, 2025) i pad povjerenja u institucije (Edelman, 2025) stvaraju „plodno tlo” za manipulaciju.

Kao odgovor, koncept „propadanja agencije” (August, 2025) naglašava da autonomiju treba vježbati. Model „A-Frame” (August, 2025) nudi okvir (svjesnost, cijenjenje, prihvaćanje, odgovornost), dopunjen praksama „digitalne dobrobiti” (Bakker i Demerouti, 2017; Burr i dr., 2020; Hayran i Anik, 2021; Ryan i Deci, 2000; Vanden Abeele, 2021). Vojni koncept **OODA petlje** (Observe, Orient, Decide, Act) Johna Boyda (1996) može poslužiti kao kognitivni alat za djelovanje u neizvjesnom informacijskom okruženju.

Digitalni panoptikon i algoritamska vladavina

Koncepti Michela Foucaulta ključni su za razumijevanje mehanizama kontrole. Njegova analiza „moći/znanja” (Foucault, 1980) i prijelaza s represivne suverene moći na produktivnu disciplinarnu

moć (Foucault, 1977), koja oblikuje „poslušna tijela”, pruža temelj. Razlika između reaktivne i proaktivne agresije (Wrangham, 2019a) odražava se u Foucaultovoj analizi suptilne, proaktivne kontrole disciplinarne moći.

Benthamov Panoptikon, Foucaultova metafora (Foucault, 1977), postaje doslovni poslovni model nadzornog kapitalizma (Zuboff, 2019). Digitalni panoptikon funkcionira kroz dobrovoljno samootkrivanje („participativni nadzor”), stvarajući iluziju autonomije (Zuboff, 2019). Filozofski, ovo se može povezati sa Schopenhauerovim konceptom Svijeta kao Predodžbe (*Vorstellung*) – fenomenalna stvarnost kao iluzorni *Veo Maje* koji prikriva temeljnu stvarnost slijepe, nezasitne Volje (Schopenhauer, 1977). Digitalni svijet postaje tehnološki posredovan *Veo Maje*, iluzija povezanosti koja prikriva stvarnost izolacije i otuđenja, onoga što Simone Weil (1949) naziva „iskorijenjenošću” (*déracinement*) (Turkle, 2011).

Koncept „algoritamske vladavine” opisuje moć koja je prediktivna i modulatorna. Byung-Chul Han (2017) ovo naziva „psihopolitikom”, gdje „subjekt postignuća” internalizira imperativ optimizacije i dobrovoljno se iskorištava. Cilj nije uniformnost, već predvidljivost i profitabilnost, što može uključivati i algoritamsko pojačavanje polarizacije radi angažmana (Milli i dr., 2023).

Kritička filozofija tehnologije dodatno osvjetljava ovaj proces. Heideggerov (1977) koncept „postava” (*Das Gestell*) opisuje kako tehnologija „uokviruje” svijet kao resurs za iskorištavanje, dok postfenomenologija (Ihde, 2009; Verbeek, 2011) naglašava kako tehnologije posreduju i transformiraju naše iskustvo stvarnosti.

„Kontrolirani kaos” informacijskog preopterećenja nije greška, već značajka sustava. Društveno ubrzanje (Rosa, 2013) dovodi do stanja „frenetičnog mirovanja” i „hiperpažnje” (Han, 2015), uništavajući sposobnost za duboku kontemplaciju ili „rezonanciju” (Rosa, 2019) – smislen, odgovarajući odnos sa svijetom. Algoritamska kuracija stvara fragmentaciju pažnje, „filter mjehuriće” i „eho-komore” (Bruns, 2019; Pariser, 2011), potkopavajući zajedničku stvarnost.

Inženjering bijesa i društvena kontrola

Teorija **moralne panike** (Cohen, 1972) objašnjava društvene reakcije na percipirane prijetnje, oblikovane kroz „narodne vragove”, medijsko pojačavanje i „moralne poduzetnike”. Proces često rezultira „amplifikacijom devijantnosti” (Cohen, 1972). Ekonomija pažnje (Wu, 2016) dodatno potiče ove panike jer sadržaj koji izaziva bijes generira angažman.

Psihološke tehnike „reformе mišljenja” (Lifton, 1961) korištene u totalitarnim okruženjima (kontrola okruženja, mistična manipulacija, zahtjev za čistoćom, kult ispovijedi, sveta znanost, opterećivanje jezika, doktrina nad osobom, raspodjela postojanja) primjenjive su i na digitalne grupe. One iskorištavaju evolucijski ukorijenjene mehanizme pritiska na **konformnost** i straha od **ostracizma** (Tajfel i Turner, 1979; Williams, 2007).

Kao konkretna studija slučaja, QAnon služi kao primjer moralne panike (Cohen) i digitalnog kulta (Lifton), često povezan s fenomenom „konspiritalnosti” – spojem New Age duhovnosti i teorija zavjere (Ward i Voas, 2011). S druge strane, diskurs o „kulturi otkazivanja” (eng. *cancel culture*) može se analizirati kao „reakcionarna” moralna panika, koju često potiču oni koji se osjećaju

ugroženima promjenom društvenih normi (Daub, 2024). U digitalnom dobu, viralnost sama po sebi postaje okidač panike (Pilditch i dr., 2021), a konsenzus je fragmentiran na „plemenske” panike unutar izoliranih filter mjehurića (Pariser, 2011).

Tehnospiritualnost i religija podataka kao psihološki sinkretizam

Tehnologija postaje izvor kvazireligijskog smisla. Hararijev (2017) „dataizam” (svemir kao tok podataka, organizmi kao algoritmi) prebacuje autoritet s ljudske intuicije na podatkovne sustave. Kritičari ovo vide kao „tehno-mit” (Gray, 2016; Molnar, 1967) ili „tehnognozu”.

Uspori tehnospiritualnosti potaknut je „duhovnim vakuumom” (pad povjerenja u institucije, rast SBNR populacije – *Spiritual But Not Religious*) (Burton, 2020; Pew Research Center, 2025; Schjoerring i dr., 2021). Ovaj fenomen može se analizirati kao suvremeni oblik **psihološkog sinkretizma** – procesa spajanja elemenata iz različitih (u ovom slučaju, tehnoloških i duhovnih) tradicija u novi sustav vjerovanja (Stewart i Shaw, 1994).

Psihološki mehanizmi sinkretizma ovdje su ključni:

Kognitivna disonanca (Festinger, 1957): Nelagoda zbog sukoba tradicionalnih vjerovanja i obećanja tehnologije potiče reinterpretaciju tehnologije u duhovnim terminima.

Konceptualno miješanje (Fauconnier i Turner, 2002): Stvaranje hibridnih koncepata (algoritmi kao „više inteligencije”, virtualne zajednice kao „plemena”). Kognitivna znanost religije (CSR) objašnjava privlačnost ovih „minimalno konstraintivnih” koncepata (Boyer, 2001) i ulogu hiperaktivne detekcije agenata (HADD) (Barrett, 2004).

Teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979): Formiranje snažnog identiteta unutar-grupe („probuđeni”, „transhumanisti”) nasuprot vanjskoj grupi.

Arhitektura „kibernetičke vjere” uključuje generativno sveto pismo (Kaplan i Haenlein, 2019), podatkovno vođenu moralnost (Vallor, 2016) i personalizirane rituale. AI savjetnici nude personalizaciju, ali nose rizike AI-induciranih zabluda („ljubavno bombardiranje”) (Dickson, 2024; Østergaard, 2023) i „vjere bez trenja” (Greggo, 2013). Dataizam služi kao „sveta znanost” (Lifton, 1961) koja opravdava podređivanje algoritamskim autoritetima.

Pitanje koje se postavlja jest nudi li tehnospiritualnost oslobođenje ili samo suptilniji oblik kontrole (Harari, 2017). Filozofska otpornost, u ovom kontekstu, zahtijeva kritičko razlikovanje alata za ljudski procvat od komodifikacije potrage za smislom.

Zaključak: Radikalni čin kognitivnog suvereniteta

Filozofija otpornosti, kako je ovdje definirana, predstavlja borbu za očuvanje uma unutar sustava „savršenog ropstva” (Xueqin, 2013). To je borba koja se vodi protiv psihološke i lingvističke manipulacije, nadzornog kapitalizma i psihopolitike, moralnih panika i tehnoloških vjera. Nasuprot Schopenhauerovom (1977) pesimizmu i negiranju Volje, učinkovit otpor zahtijeva egzistencijalističko preuzimanje odgovornosti i afirmaciju slobode, čak i unutar determinirajućih struktura (Nietzsche, 1968/1901; Sartre, 1956/1943).

Kognitivna otpornost zahtijeva „hibridnu inteligenciju” (August, 2025) i „epistemološku otpornost”. To uključuje razumijevanje Foucaultove analize moći (Foucault, 1977, 1980) i Hanove kritike

psihopolitike (Han, 2017). Zahtijeva i prepoznavanje moralnih panika (Cohen, 1972) i lingvističke kontrole (Lifton, 1961; Montell, 2021) kroz praksu „lingvističke budnosti”, te kritičko promišljanje o novim tehnološkim vjerovanjima (Harari, 2017). Pojava generativne AI kao „epistemološke prijetnje” samo pojačava hitnost razvoja novih strategija otpora.

Očuvanje „kognitivnog suvereniteta” u konačnici je radikalni čin. To zahtijeva individualni egzistencijalistički projekt odbijanja „loše vjere” (Sartre, 1956/1943) kroz prakse poput „digitalnog minimalizma” (Newport, 2019). No, individualni napor nije dovoljan. On mora biti nadopunjen kolektivnom borbom za strukturne alternative, poput „platformskog kooperativizma” i stvaranja „infrastruktura nade” koje omogućuju „rezonanciju” (Rosa, 2019) umjesto otuđenja. To je put aktivnog sudjelovanja – naoružani kritičkom refleksijom, povijesnim razumijevanjem (Richerson i Boyd, 2005; Wrangham, 2019a) i moralnom snagom.

Bibliografija

Allcott, H., i Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236.

August, C. C. (2025, 19. kolovoza). *Reclaiming cognitive autonomy in the age of AI*. CIGIONLINE. <https://www.cigionline.org/articles/reclaiming-cognitive-autonomy-in-the-age-of-ai/>

Bakker, A. B., i Demerouti, E. (2017). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273–285.

Barker, M., i Petley, J. (Ur.). (1997). *Ill effects: The media/violence debate*. Routledge.

Barrett, J. L. (2004). *Why would anyone believe in God?* AltaMira Press.

Baruh, L., Secinti, E., i Cemalcilar, Z. (2017). Online privacy concerns and privacy management: A meta-analytical review. *Journal of Communication*, 67(1), 26–53.

Boyd, J. R. (1996). *The Essence of Winning and Losing*.

Boyer, P. (2001). *Religion explained: The evolutionary origins of religious thought*. Basic Books.

Brooking, E. T., i Singer, P. W. (2018). *LikeWar: The weaponization of social media*. Houghton Mifflin Harcourt.

Bruns, A. (2019). *Are filter bubbles real?* Polity.

Burr, C., Taddeo, M., i Floridi, L. (2020). The ethics of digital well-being: A thematic review. *Science and Engineering Ethics*, 26(4), 2313–2343.

Burton, T. I. (2020, 28. srpnja). *Remixing religion: The dawn of personalized spirituality*. Forte Labs. <https://fortelabs.com/blog/remixing-religion-the-dawn-of-personalized-spirituality/>

- Campbell, H. A. (Ur.). (2012). *Digital religion: Understanding religious practice in new media worlds*. Routledge.
- Campbell, H. A., i Tsuria, R. (Ur.). (2021). *Digital religion: A critical introduction*. Routledge.
- Cohen, S. (1972). *Folk devils and moral panics: The creation of the mods and rockers*. MacGibbon and Kee.
- Daub, A. (2024). *The cancel culture panic: How an American obsession went global*. Stanford University Press.
- Deleuze, G., i Guattari, F. (1983). *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press. (Izvorni rad objavljen 1972.).
- Dickson, E. (2024, 12. lipnja). 'I have to protect you': The rise of AI spiritual delusions. *Rolling Stone*. <https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/ai-spiritual-delusions-destroying-human-relationships-1235330175/>
- Doliński, D., i Nawrat, R. (1998). Fear-then-relief procedure for producing compliance: Beware when the danger is over. *Journal of Experimental Social Psychology*, 34(1), 27–50.
- Edelman. (2025). *2025 Edelman trust barometer*. <https://www.edelman.com/trust/2025/trust-barometer>
- Fauconnier, G., i Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Prev.). Pantheon Books. (Izvorni rad objavljen 1975.).
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977* (C. Gordon, Ur.). Pantheon Books.
- George, J. F., Giordano, G., i Tilley, P. A. (2021). The role of cognitive biases in the spread of fake news. *Journal of Management Information Systems*, 38(2), 335–364.
- Gray, J. (2016, 15. ožujka). A new religion for the digital age. *New Statesman*.
- Greggo, S. P. (2013, 3. ožujka). In pursuit of warm fuzzies: Turning to faith for comfort. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/gb/blog/light-and-shadow/201303/in-pursuit-warm-fuzzies-turning-faith-comfort>
- Han, B.-C. (2015). *The burnout society* (E. Butler, Prev.). Stanford University Press.
- Han, B.-C. (2017). *Psychopolitics: Neoliberalism and new technologies of power* (E. Butler, Prev.). Verso Books.
- Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus: A brief history of tomorrow*. HarperCollins.

Hasher, L., Goldstein, D., i Toppino, T. (1977). Frequency and the conferral of referential validity. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 16(1), 107–112.

Hayran, C., i Anik, L. (2021). The role of digital autonomy in the relationship between social media use and well-being. *Computers in Human Behavior*, 120, 106764.

Heidegger, M. (1977). The Question Concerning Technology. U W. Lovitt (Prev.), *The Question Concerning Technology and Other Essays*. Garland Publishing.

Hoffmann, A. L., Proferes, N., i Zimmer, M. (2018). "Making the world more open and connected": A critical analysis of the privacy paradox. *First Monday*, 23(10).

Ihde, D. (2009). *Postphenomenology and Technoscience*. SUNY Press.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.

Kaplan, A., i Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15–25.

Lazer, D. M., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F.,... i Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), 1094–1096.

Lifton, R. J. (1961). *Thought reform and the psychology of totalism: A study of "brainwashing" in China*. W. W. Norton & Co.

Miller, R. (2018). *Transforming the Future: Anticipation in the 21st Century*. Routledge.

Milli, S., Belli, L., i Aggarwal, A. (2023). From engagement to outrage: How social media algorithms amplify political polarization. *Proceedings of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*.

Molnar, T. (1967). *Utopia, the perennial heresy*. Sheed and Ward.

Montell, A. (2021). *Cultish: The language of fanaticism*. HarperWave.

Moravec, P. L., Minas, R. K., i Dennis, A. R. (2020). Fake news on social media: People believe what they want to believe when it makes no sense at all. *MIS Quarterly*, 44(4), 1343–1360.

Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. Portfolio/Penguin.

Nietzsche, F. (1968). *The will to power* (W. Kaufmann i R. J. Hollingdale, Prev.). Vintage Books. (Izvorni rad objavljen 1901.).

Orwin, D. (Ur.). (2021). *Tolstoy's Political Thought*. Cambridge University Press.

Østergaard, S. D. (2023). Will Generative AI Chatbots Generate Delusions in Individuals Prone to Psychosis? *Schizophrenia Bulletin*, 49(6), 1317–1318. <https://doi.org/10.1093/schbul/sbad122>

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin UK.

Pew Research Center. (2025, 9. lipnja). *How the global religious landscape changed from 2010 to 2020*.

Moravek Davor (2025) Obrana uma: Filozofija kognitivne otpornosti u digitalnom dobu

www.noebius.com

<https://www.pewresearch.org/religion/2025/06/09/how-the-global-religious-landscape-changed-from-2010-to-2020/>

Pilditch, T. D., Farmer, H., i Frings, D. (2021). Bad vibrations: The role of social media in the amplification of moral panics. *Computers in Human Behavior*, 122, 106863.

Poli, R. (2017). *Introduction to Anticipation Studies*. Springer.

Polyakova, A. (2019). *The Kremlin's Trojan horses 3.0*. Atlantic Council.

Richerson, P. J., i Boyd, R. (2005). *Not by genes alone: How culture transformed human evolution*. University of Chicago Press.

Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity* (J. Trejo-Mathys, Prev.). Columbia University Press.

Rosa, H. (2019). *Resonance: A sociology of our relationship to the world*. Polity Press.

Ryan, R. M., i Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

Sartre, J.-P. (1956). *Being and nothingness: An essay on phenomenological ontology* (H. E. Barnes, Prev.). Philosophical Library. (Izvorni rad objavljen 1943.).

Schjoerring, J., i dr. (2021). The turn to the user: A review of the literature on the study of non-organized religion and spirituality. *Religion*, 51(1), 1–23.

Schopenhauer, A. (1977). *Sämtliche Werke* (I-V). (W. Frh. von Löhneysen, Ur.). Suhrkamp.

Seligman, M. E. P. (1972). Learned helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23(1), 407–412.

Stewart, C., i Shaw, R. (Ur.). (1994). *Syncretism/anti-syncretism: The politics of religious synthesis*. Routledge.

Tajfel, H., i Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. U W. G. Austin i S. Worchel (Ur.), *The social psychology of intergroup relations* (str. 33–47). Brooks/Cole.

Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.

Vallor, S. (2016). *Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting*. Oxford University Press.

Vanden Abeele, M. M. (2021). Digital well-being as a dynamic construct. *Communication Theory*, 31(4), 932–955.

Verbeek, P-P. (2011). *Moralizing Technology: Understanding and Designing the Morality of Things*. University of Chicago Press.

Vosoughi, S., Roy, D., i Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380),

1146–1151.

Ward, C., i Voas, D. (2011). The emergence of conspirituality. *Journal of Contemporary Religion*, 26(1), 103–121.

Weil, S. (1949). *L'Enracinement*. Gallimard.

WHO Commission on Social Connection. (2025, 30. lipnja). *From loneliness to social connection: charting a path to healthier societies*. World Health Organization.
<https://www.who.int/publications/i/item/978240112360>

Williams, K. D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, 425–452.

Wrangham, R. W. (2019a). *The Goodness Paradox: The Strange Relationship Between Virtue and Violence in Human Evolution*. Pantheon Books.

Wu, T. (2016). *The attention merchants: The epic scramble to get inside our heads*. Alfred A. Knopf.

Xueqin, J. (2013, 15. rujna). *Consumerism is the Final Form of Slavery - Prof Jiang Xueqin* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=6-xRk3xAl10>

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.